

Zabytkowy dworzec kolejowy w Dęblinie

RAFAL JASIŃSKI

opiecz nad zabytkami. W tym celu rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, może ustanowić park kulturowy. Tworzy się go w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Gdzie można ustanowić nową formę ochrony?

W zasadzie lokalne formy ochrony mogą obejmować wszystkie elementy środowiska, zatem na wstępie warto rozważyć, które miejsce do tego celu nadaje się najbardziej. W takim przypadku najlepiej skonsultować się ze służbami ochrony przyrody (wojewódzki konserwator przyrody, zarządy parków krajobrazowych, urzędy gmin). Instytucje te często mają rozpoznany teren i mogą pomóc w wytypowaniu terenu lub obiektu. Wskazane jest dotarcie do dokumentów, w których autorzy postulują ustanowienie nowych form ochrony. Dla gmin są to inwentaryzacje przyrodnicze. Jeśli obszar znajduje się w parku krajobrazowym lub w jego otulinie warto zapoznać się z planem ochrony parku krajobrazowego. Już teraz trwają prace nad planami ochrony dla obszarów Natura 2000 i w perspektywie kilku lat powstaną one dla wszystkich terenów objętych tą formą ochrony. Zasadne jest również przejście literatury fachowej, czyli opracowań naukowych, będących wynikiem prac specjalistów w danej dziedzinie nauk przyrodniczych. Jednak istnieje prawdopodobieństwo, że wyżej opisane poszukiwania zakończą się fiaskiem. Wtedy należy działać w oparciu o własną wiedzę lub intuicję. Wystarczy odnaleźć obszar lub obiekt kwalifikujący się do objęcia formą ochrony przyrody i podjąć stosowne działania administracyjne, np. złożyć wniosek do rady gminy.

Powołano nową formę ochrony! Co dalej?

Ustanowienie nowej lokalnej formy ochrony jest bardzo ważnym osiągnięciem. Niestety, jak pokazuje rzeczywistość, często zdarza się, że ustanowienie formy ochrony nie powstrzymuje degradacji obszaru czy obiektu. Dotyczy to zwłaszcza terenów narażonych na naturalną sukcesję (mokrałda, murawy) oraz czynniki ludzkie (zaśmiecanie). Dlatego należy podjąć pewne działania, aby obszar podniesiony do rangi użytku ekologicznego był „świątynią przyrody”. Na wstępie należy dopilnować, aby organ stanowiący gminy dokonał stosownych zmian w planie zagospodarowania przestrzennego oraz w ewidencji gruntów i budynków. To spowoduje, że wójt lub burmistrz nie wyda decyzji na zabudowę użytku ekologicznego czy ścięcie drzewa. Bardzo ważne jest oznakowanie w terenie lokalnej formy ochrony. Idealnym rozwiązaniem zdają się być tablice zawierające krótki opis celu powołania formy ochrony przyrody, zakazy obowiązujące na tym terenie i przewidziane sankcje za ich naruszenie, a także sprawującego nadzór oraz, w razie potrzeby, mapę. Ważna jest regularna obserwacja terenu lub obiektu chronionego tak, aby szybko reagować na niekorzystne zmiany w środowisku spowodowane ludzką działalnością lub sił przyrody. W takich sytuacjach należy niezwłocznie informować zarządzającego formą ochrony lub (w skrajnych przypadkach) organy ścigania. Ważne jest również przeprowadzenie wśród społeczności lokalnej akcji informacyjnej o nowym obszarze chronionym. Podjęcie takich działań powinno zaowocować tym, że teren lub obiekt objęty ochroną będzie utrzymany w należytym stanie.

Sosna wejmutka – pomnik przyrody

RAFAL JASIŃSKI

Więcej informacji o walorach przyrodniczych i kulturowych doliny Wieprza znajdziesz na stronie:

www.wieprz.org.pl

Towarzystwo dla Natury i Człowieka
ul. Głęboka 8A, 20-612 Lublin, tel. 081 743 71 04
e-mail: oikos@eko.lublin.pl, www.ekolublin.pl

Tekst: Rafał Jasiński, DTP: Marcin Wachowicz

Projekt realizowany jest dzięki finansowaniu Unii Europejskiej
Za treść zamieszczoną w publikacji odpowiada Towarzystwo dla Natury i Człowieka.
Wyrażone poglądy nie odzwierciedlają oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.

Ochrona przyrody przez społeczność lokalną

Tereny nadwieprzańskie odznaczają się dużym bogactwem przyrodniczym. Można tutaj spotkać wiele rzadkich gatunków roślin i zwierząt, imponujących rozmiarów drzewa, zobaczyć zapierający dech w piersiach krajobraz. Dlatego znaczna część tych terenów oraz dziesiątki obiektów przyrodniczych zostały objęte ochroną w różny sposób. Pomimo to w dalszym ciągu istnieje potrzeba tworzenia kolejnych form ochrony dla zachowania miejsc o wysokich walorach przyrodniczych. W tym celu bardzo dużo mogą zrobić społeczności lokalne poprzez swoich przedstawicieli w radzie gminy, która na mocy przepisów prawnych jest władna do ustanawiania form ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego.

Jakie są lokalne formy ochrony przyrody?

Sposoby ochrony przyrody w kraju są regulowane głównie przez ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Jednym z najważniejszych narzędzi tam zawartych jest ustanawianie form ochrony przyrody. Niektóre z nich mogą być powoływane na szczeblu lokalnym przez radę gminy. Głównie są to tzw. indywidualne formy ochrony przyrody: pomnik przyrody, użytk ekologiczny, stanowisko dokumentacyjne oraz zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Pomnik przyrody

Wyróżniające się obiekty przyrody ożywionej i nieożywionej uznaje się za pomniki przyrody. To najstarsza, bo znana już w latach 20. ubiegłego wieku, forma ochrony przyrody w Polsce. Zwykle za pomnik przyrody uznaje się drzewa oraz krzewy, które odznaczają się pokaźnymi rozmiarami lub sędziwym wiekiem. Czasami pomnikami przyrody są drzewa rosnące poza zasięgiem naturalnego występowania. Pomnikami przyrody mogą być również drzewa lub krzewy gatunków zagrożonych wyginięciem oraz będące siedliskiem rzadkich gatunków roślin, grzybów lub zwierząt oraz cenne ze względów antropogenicznych np. stanowiące ważny element krajobrazu. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby za pomnik przyrody uznać skupiska drzew lub krzewów. Warto podkreślić, że jeśli drzewo nie zagraża życiu lub mieniu to powinno się je pozostawić do całkowitego roz-

kładu. Czasem spotykamy jeszcze utworzone niegdyś pomniki przyrody chroniące płaty roślinności. Tą formą ochrony można również objąć elementy środowiska nieożywionego takie jak źródlika, wodospady oraz głazy narzutowe. Jednak i w tym przypadku postuluje się, aby obiekty wyróżniały się indywidualnymi cechami, np. głazy narzutowe miały znaczną długość obwodu lub wysokość, niż podobne w okolicy obiekty.

Użytek ekologiczny

Zachowanie w krajobrazie mozaiki ekosystemów stanowi ważny element działań na rzecz zahamowania spadku różnorodności biologicznej. Szczególnie zagrożone są obszary o niewielkiej powierzchni takie jak mokradła (bagna, torfowiska, starorzecza, śródpolne oczka wodne i niewielkie zbiorniki wodne) oraz piaszczyska. Duże przekształcenie środowiska przez człowieka spowodowało, że są one pod silną presją czynników naturalnych i antropogenicznych. Zanikają one zarówno w wyniku sukcesji roślinności drzewiastej i krzewiastej, jak również są likwidowane przez działalność człowieka, np. zabudowę, meliorację i zaśmiecanie. Te czynniki powodują, że, często bezpowrotnie, tracą one tereny stanowiące siedliska wielu rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Dla zachowania takich terenów ustanawia się użytki ekologiczne. Dopuszczalne jest także objęcie tą formą ochrony przyrody zadrzewień krajobrazu rolniczego, płątów nieużytkowanej roślinności (dawniej uznawano je za pomniki przyrody) oraz miejsca występowania rzadkich lub chronionych gatunków roślin, grzybów oraz zwierząt. W przypadku zwierząt za użytek ekologiczny może być uznana ich ostoja, miejsce rozmnażania lub regularnego przebywania. Tą formą ochrony można również objąć wychodne skalne, kamieńce oraz skarpy. Obok głównego celu ustanawiania użytków ekologicznych jest jeszcze wiele innych powodów ustanawiania takiego obszaru chronionego. Mokradła pełnią funkcję retencyjną przyczyniając się do ograniczania skutków powodzi i suszy. Stanowią

Starorzecze – potencjalny użytek ekologiczny

RAFAŁ JASIŃSKI

również rezerwar dla potrzeb zwierząt, rolnictwa i leśnictwa, tak cennego surowca, jakim jest w kraju woda (zasoby wodne Polski przypadające na jednego mieszkańca są porównywalne z Egiptem!). Kępy drzew i krzewów pełnią funkcje ochronne: ograniczają spływ zanieczyszczeń powierzchniowych z terenów rolniczych do wód, stanowią siedliska lub schronienie dla dzikich zwierząt, zmniejszają erozję gleb. Obok podstawowego celu tworzenia użytków ekologicznych bardzo ważną jest funkcja estetyczna. Urozmaicony przez różne składniki środowiska krajobraz stanowi wyśmienite miejsce do wypoczynku i aktywnej turystyki. Użytek ekologiczny może być doskonałym punktem edukacji przyrodniczej w terenie.

Stanowisko dokumentacyjne

Stanowisko dokumentacyjne „Kamieniołom” w Krasnobrodzie

ANDRZEJ GINAŁSKI

Wyłącznie dla ochrony składników przyrody nieożywionej są tworzone stanowiska dokumentacyjne. Są to nie dające się wyodrębnić na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości (zachowane w skałach szczątki organizmów) lub tworów mineralnych. Tą formą ochrony obejmuje się także fragmenty eksploatowanych i nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych.

Ochrona krajobrazu

Celem nadrzędnym dwóch kolejnych form ochrony jest zachowanie naturalnego krajobrazu. W tym celu można ustanowić obszar chronionego krajobrazu, który obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowy ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Można również utwo-

Wieprz pod Jeziorzanami – OCK „Pradolina Wieprza”

RAFAŁ JASIŃSKI

żyć zespół przyrodniczo-krajobrazowy, który ustanawia się dla zachowania fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługującego na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne. Jak wynika z definicji ustawowej tereny, które chcemy objąć ochroną jako OCK muszą spełnić kilka warunków. Ochronie może podlegać jedynie zróżnicowany krajobraz, a teren powinien pełnić funkcję korytarzy ekologicznych (trasę przemieszczania się żywych organizmów) lub być wartościowy ze względu na możliwość wykorzystania go do celów turystycznych. Aby mogły być spełnione te funkcje OCK powinien mieć stosunkowo dużą powierzchnię i zapobiegać antropopresji, która mogłaby zniszczyć istniejące walory przyrodnicze lub zakłócić pełnione funkcje. Dla terenów o mniejszych powierzchniach, a wyróżniających się krajobrazowo proponuje się tworzenie zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. W tym przypadku nie przewiduje się, aby chroniony obszar pełnił jeszcze inne funkcje. Ochrona krajobrazu kulturowego jest możliwa również na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i

Fragment projektowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Meandry Gietzwi koło Biskupic”

MAREK KOSMAŁA